

СОЦИАЛНИ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ И СОЦИАЛНИ УМЕНИЯ В ПОДВИЖНИТЕ ИГРИ В ПРЕДУЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ

доц. д-р Зорница Ганева
Бургаски свободен университет

SOCIAL INTERACTIONS AND SOCIAL SKILLS IN SPORT GAMES

Assoc. Prof. Zornica Ganeva, Ph.D.
Burgas Free University

Abstract: *The publication provides information on a new approach to the content of gaming activity, in particular sport games. In their conditions, the opportunities for developing social skills of preschool children are sought in order to improve their social interactions and social behaviors as a prerequisite for developing the social competence of the children.*

Key words: *physical education, social competence, social skills, sport games, pre-school age*

В продължение на направеното по-обширно **изследване на подвижните игри** в „Модел за игрова двигателна дейност в обучението по физическо възпитание в детската градина“ [3], в настоящата публикация ще се представят резултатите от проучване на аспекти на **социални взаимодействия и социални умения в подвижните игри в предучилищна възраст**. Обособени са две изследователски категории „**социална компетентност**“ и „**подвижни игри**“, които да разкрият нови характеристики на подвижните игри, включени в игровата двигателна дейност в обучението по физическо възпитание в предучилищна възраст.

Многообразието от парадигми за **социалната компетентност**, проучени в изследователски разработки [1,7,12,16], носят в себе си нещо общо – огромната значимост за по-добрите междуличностни взаимоотношения, разкриват по различен начин своите общи характеристики, което е добра перспектива пред различните хора. Едно от значенията на социалната компетентност е „да предоставя възможности на хората да изграждат успешни социални схеми, да развият позитивни взаимовръзки с равни и да ръководят социалните поведения с позитивни финални резултати“ [12]. Тя е условието за процесизиране на социални, емоционални и интелектуални умения и поведения, необходими за успех в обществото и в социалните мрежи, като зависи от нормите и стереотипите на даденото общество. В този контекст „социалните умения характеризират знанията и възможностите да се използват различни социални поведения в променящи се интерперсонални ситуации, изграждат капацитета на социалното поведение [12].

За създаването и реализирането на изследването (представено в тази публикация) е използван разработения от *Стаматов, Сарийска, Горанова (2013, 2016) Модел на социална компетентност* [12]. Съдържанието на Модела е написано с практическа насоченост за възрастни и за деца. Авторите отбелязват, че съдържанията на отделните групи могат да бъдат конкретизирани или допълнени в зависимост от поставените практически цели. В съдържанието на **Модела на социалната компетентност са включени осем подгрупи способности:**

- Комуникативни способности;
- Коопериране и сътрудничество;
- Просоциално поведение;
- Решаване на интерперсонални конфликти и преговаряне;
- Аз-концепция: самооценка, саморегулация, лична ефективност;
- Емоционална сензитивност и експресивност;
- Асертивно поведение;
- Мотивации.

Проучването на литературните източници и автори, изследващи различните аспекти на подвижните игри разкрива разнообразието от виждания и подходи към **класифицирането на игрите** [3]. Тяхното многообразието е обединявано според различни техни характеристики, в зависимост от изследователските цели на авторите в областта на игровата двигателна дейност. Подвижните игри са групирани на *творчески игри и игри с правила – подвижни, спортни и дидактически* (Г. Пиръров, 1958), систематизирани са и от гледна точка на тяхната възможност за *развиване на физическите качества* (Кр. Рачев, М. Ганева и кол., 1984). Други автори класифицират *подвижните игри с топка* върху основата на два принципа: в зависимост от възрастовите особености на децата (в предучилищна възраст); по спортове с насоченост за овладяване на елементарни технически похвати от детски баскетбол, детски хандбал, детски футбол, детски волейбол (М. Ганева, 1985, 1987; Ст. Виденова, 1987). Представена е класификация на игрите, съобразени със *сложността на задачите, условията за изпълнение, участието и наличието на основни компоненти* (Е. Христова, 1990). Други обединяват *по признака подвижност* и са обособени две основни групи на подвижните и неподвижните игри и една преходна група (М. Михайлов, А. Гешев, 1965; М. Севев, 1993). Класификация на подвижните и спортно-подготвителните игри е съобразена и с *акцентите и приоритетите на основните задачи на физическото възпитание и действащите по това време учебни програми* (Н. Йорданова, 2002). Сформират се категории подвижни игри и по тяхната *целенасоченост, съдържание и условия за реализация в обучението по физическо възпитание и спорт* (К. Костов, 1990, 1996; Е. Кавдански, 1996, 2010, 2016). На богатата основа от класификации на игрите в основното експерименталното изследване (З. Ганева, 2017), систематизирах класификация, търсеща възможности за различни социални взаимоотношения между участниците в многообразните ситуации и изпълнените с динамика и вариативност подвижни игри. В представеното изследване е използвана следната класификация – *Графика № 1*.

Графика № 1. Подвижни игри според разпределението и ролите на участниците в игровото взаимодействие

В обобщение на анализиранията литература [3, 4, 6, 10, 11, 15] и практическа работа с подвижни игри, описвам едни от важните характеристики на различните видове подвижни игри. Подвижните игри, включени в направеното изследване, са обособени в групи според основното взаимодействие на участниците в тях.

ПОДВИЖНИ ИГРИ С ОРГАНИЗИРАЩ ХАРАКТЕР – НЕОТБОРНИ И ОТБОРНИ

Игрите с организиращ характер могат да бъдат неотборни и отборни. Те целят повишаване на организираността във времето и пространството на децата в групата. Спомагат за влизане в ритъм с другите участници в играта и/или синхронизиране на действията. Движенията и придвижванията на играещите са свързани с развиване на умения за организиране на индивидуалните действия и точното съчетаване с действията на другите. Развиват концентрацията на вниманието във взаимоотношенията и взаимно контролиране на взаимодействията. В съдържанието на подвижните игри с организиращ характер се включват различните естествено-приложни движения – ходене, различни видове бягане, скачане. Игрите с организиращ характер развиват умения за дисциплина, ред, точност, навременни и съвместни действия, организираност.

ПОДВИЖНИ ИГРИ С ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ – ОТБОРНИ С И БЕЗ ВЛИЗАНЕ НА УЧАСТНИЦИТЕ В СЪПРИКОСНОВЕНИЕ С „ПРОТИВНИКА“

Подвижните отборни игри с противодействие са сред най-популярните и играни от децата. Те включват многообразие от естествено-приложни движения, съчетани в най-различни комбинации и разнообразни и изненадващи ситуации. Специфична особеност на игрите с противодействие е, че „в основата си са изградени върху взаимодействието“ [6]. В изследването е търсена тяхната нова значимост в разделението им на отборни игри с влизане на участниците в съприкосновение с „противника“ и без пряк физически контакт между тях. В същността си те са много динамични, с изявена амбиция от играещите за премерване на силите и надмощие. Динамичният характер е свързан с борба (противодействие) между участниците в играта – като може да има ‘нападащ’ и ‘отбраняващ’ – без или с влизане в съприкосновение, или да действат едновременно, отново с или без директен контакт. Характерна е възможността за общуване – вербално и невербално. Подвижните игри с противодействие са подходящо средство за трениране на настойчивост, самообладание, комуникативност, тактичност, волеви усилия, психическа устойчивост.

ПОДВИЖНИ ИГРИ С И БЕЗ ВОДАЧ – НЕОТБОРНИ И ОТБОРНИ

Алтернативно на другите разгледани видове **подвижни игри**, в съдържанието на тези се акцентира на **ролите и участието на водач (водеш/и, капитан)**. Ролите, определени от съдържанието на играта, са различни за отделните участници, което ги поставя и в различни взаимодействия и отношения по време на игровото изпълнение. Позициите на водач, съотборник, противник и други, според задачите на играта, изискват необходимите физически, интелектуални и психични (емоционални) умения за всяка роля. Това предопределя и вариативност в комуникацията между участниците. Спецификата за успеха на играещите е в правилния избор на водач/и. Успешните варианти за този избор са в педагогическото майсторство на учителя. Всеки от вариантите, при който се избира водача/ите има своите положителни и рискови аспекти. Всички видове естествено-приложни движения оформят съдържанието на тези подвижни игри, самостоятелно и в комбинации.

Емпирично изследване

Оптимизирането на обучението по физическо възпитание в детската градина е постоянен процес на търсене на нови подходи за подобряване функционалността на игровата двигателна дейност. В многообразието от видове подвижни игри да се откриват актуални за времето значими характеристики и ефекти. **Представеното изследване има за цел да проучи възможностите на различни видове подвижни игри за развиване на социални умения при деца на 6-7 години в обучението по образователно направление „Физическа култура“ в детската градина.** Постигането на целите на емпиричното изследване постави следните задачи:

1. Да се проучат възможностите на различните видове подвижни игри като предпоставка за формиране на компетентности при деца на 6-7 години на основата на опита на детските учители от гр. Бургас.
2. Да се очертаят нови подходи към използване на игровата двигателна дейност в обучението по физическо възпитание в четвърта подготвителна група в детската градина.
3. Да се обогати разработения *Модел за игрова двигателна дейност в обучението по физическо възпитание в четвърта подготвителна група в детската градина (Ганева, 2017).*

Обекта на изследването са подвижните игри и игровата двигателна дейност. **Предмет на изследването** са подвижните игри в игровата двигателна дейност на децата на 6-7 години в четвърта подготвителна група на детската градина.

Изследваните лица са 147 детски учители от 10 детски градини в гр. Бургас – ДГ „Златното ключе“, ДГ „Вълшебство“, ДГ „Звездица Зорница“, ДГ „Ран Босилек“, ДГ „Слънце“, ДГ „Изгрев“, ДГ „Х.Кр.Андерсен“, ДГ „Раковина“, ДГ „Моряче“, ДГ „Звездица“.

Използван е анкетен метод за проучване на социалния потенциал на подвижните игри, които са включени в учебното съдържание по образователно направление „Физическа култура“ за четвърта подготвителна група в детската градина. Целта на анкетата е да се разкрият нови съдържателни характеристики на подвижните игри, свързани с развиването на социални умения на деца на 6-7 години.

Анкетата е писмена и обособена в две части, всяка от които е насочена към реализиране на целите и задачите на изследването. Тя е частично стандартизирана. Анкетата включва 16 закрити въпроса като от анкетираните се изисква да отбележат един или два отговора, които отговарят на мнението им и техните педагогически наблюдения и опит. Показателите на изследването са обособени в две основни групи - *група Подвижни игри и група Социална компетентност*. Системата от въпроси има определена последователност и обвързва двете групи показатели на изследването.

Групата Подвижни игри в игровата двигателна дейност включва:

- Неотборните подвижни игри – с организиращ характер;
- Неотборните подвижни игри – без водач/и;
- Неотборните подвижни игри – с водач/и;
- Отборни подвижни игри – с организиращ характер;
- Отборни подвижни игри – без водачи;
- Отборни подвижни игри – с водачи;
- Отборни подвижни игри – без влизане на участниците в съприкосновение с „противника“;
- Отборни подвижни игри – с влизане на участниците в съприкосновение с „противника“.

Групата Социална компетентност е съставена от 15 социални умения, които са нейни съдържателни характеристики:

- Комуникативни способности;
- Емоционална сензитивност – разбиране на емоциите на другия и проява на емпатия;
- Емоционална експресивност – изразяване и регулиране на собствените емоции;
- Просоциални поведения – споделяне, насърчаване, успокоение, помагане на другите;
- Коопериране и сътрудничество;
- Заставане на чужда гледна точка;
- Признаване на постиженията и заслугите на другите;
- Приемане на различията;
- Асертивно поведение – умение за отстояване на справедливостта и честността;
- Асертивно поведение – умение за отстояване на собствените позиции без агресивност и неуважение;
- Решаване на конфликти;
- Разпознаване на собствените силни страни и повишаване на вярата в собствените възможности;
- Вярата в собствената ценност;
- Упоритост – полагане на усилия при изпълнение на трудни задачи, изпълнение на задължения и отговорности;
- Стремеж към постижения и себедоказване.

Анализ на изследователските резултати

Изследователските въпроси са проучени чрез детски учители на различна възраст и с различен учителски стаж в детската градина. Изследваните специалисти са 147 детски учители от 10 детски градини в гр. Бургас. Широкият диапазон на възрастта на учителите допринася за впитане на разбиранията на съвременния млад човек с тези на професионалиста на възраст. Резултатите по *възрастовият аспект* на изследваните лица, показва, че само 8,16% от учителите са в младежката възраст (20-29 год.), а над 1/3 от детските учители са над 50 годишни (36,73%), включително и в пенсионна възраст. Данните за *годините учителски стаж* на изследваните лица носят една положителна тенденция за възвръщане на интереса към учителската професия в предучилищна възраст. Въпреки, че основното ядро от учителите е на възраст между 30-49 години (55,11%), вижда се, че „прохождащите“ специалисти като детски учители с учителски стаж между 1 и 3 години са 18% и също толкова (18%) са между 4 и 9 години стаж. Със своя дългогодишен учителски опит (над 30 години учителски стаж) големия принос към изследването дават 23% от учителите, и не по-малкия за уважение стаж – 20-29 години – 20% от изследваните детски учители.

Според изследваните детски учители, от посочените подвижни игри, **най-предпочитани от децата на 6-7 год. са отборните варианти на подвижните игри.** Интерес за изследването представляват посочените в тази група резултати. **Подвижните отборни игри с водач (капитан) (63%)** са с най-висок стимул за децата, следвани от *отборните игри с организиращ характер (42%)* и *отборните игри с влизане на участниците в съприкосновение с „противника“ (39%)* (графика № 2).

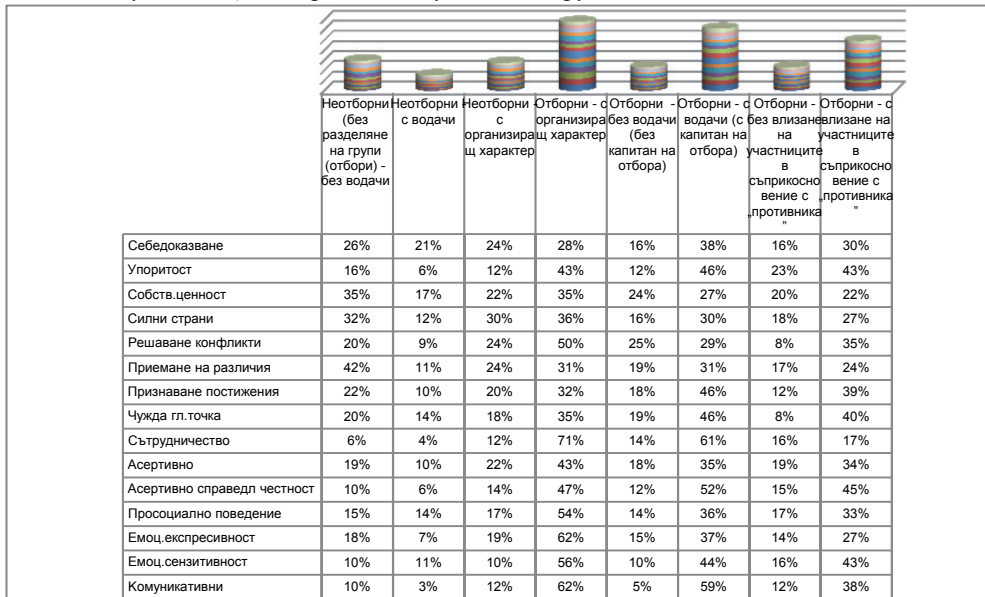
Графика № 2. Подвижни игри, харесвани от децата на 6-7 год.

И трите вида *подвижни отборни игри* са посочени, че са с много висок интерес за децата, което показва, че трябва да се включат с приоритет в учебното съдържание в обучението на 6-7 годишните деца в детската градина и извън нея. Останалите пет вида подвижни игри имат почти еднакъв избор – *неотборни игри с организиращ характер* (14%), *неотборни игри с водач* (12%), *неотборни* (10%) и *отборни* (11%) *игри без водач*, *отборни игри без влизане на участниците в съприкосновение с „противника“* (10%).

Анализът на получените резултати, представени в *графика №3*, показват:

Графика № 3. Развиване на социални умения в подвижни игри според разпределението на участниците и ролите на участие в групите и взаимодействието

Неотборните подвижни игри – без водачи са предпочетени за развиване на следните умения: приемане на различията (42%), вяра в собствената ценност (35%), разпознаване на собствените силни страни и повишаване на вярата в собствените възможности (32%). **Неотборните подвижни игри – с водачи** са предпоставка за стремежа към постижения и себедоказване (21%), вярата в собствената ценност (17%), заставането на чужда гледна точка и координиране на собствената и чуждата гледна точка (14%). В **неотборните подвижни игри – с организиращ характер** се дава възможност за работа с разпознаване на собствените силни страни и повишаване на вярата в собствените възможности (30%), приемане на различията (24%), умения за решаване на конфликти (24%), подпомагане стремежа към постижения и себедоказване (24%). **Игрите, в които няма обединяване в отбори, имат по-малки стойности (%) от отборните игри, но създават условия за повече индивидуална изява, което ще подкрепя мотивацията за успех и самооценяването на способностите на децата.**

Отборните подвижни игри – с организиращ характер са избрани като имащи най-ползотворни условия за работа върху развиване на социалните умения. Това показват стойностите на уменията за коопериране и сътрудничество (71%), комуникативни способности (62%), емоционална експресивност – изразяване и регулиране на собствените емоции (62%), емоционална сензитивност – разбиране на емоциите на другия и проява на емпатия (56%), просоциални поведения – споделяне, насърчаване, успокоение, помагане на другите (54%). **Отборните подвижни игри – без водачи са възможност за отработване на уменията за решаване на конфликти (25%), вяра в собствената ценност (24%), заставане на чужда гледна точка и координиране на собствената и чуждата гледна точка (19%), приемане на различията – приемане на другите такива каквито са (19%). Резултатите за отборните подвижни игри – с водачи показват, че те са „богата почва” за социалната компетентност – коопериране и сътрудничество (61%), комуникативни способности (59%), асертивно поведение – умение за отстояване на справедливостта и честността (52%), заставане на чужда гледна точка и координиране на собствената и чуждата гледна точка (46%), признаване на постиженията и заслугите на другите (46%), упоритост – полагане на усилия при изпълнение на трудни задачи, изпълнение на задължения и отговорности (46%). В групата на отборните игри с най-добри условия за развиване на социални умения са повели (с много високи стойности) игрите с организиращ характер и определени водач/и. В тях тренирането на уменията за взаимодействие от различен тип са предпоставка за развиването на позитивни връзки и преживявания между участниците.**

Отборните подвижни игри – с и без влизане на участниците в съприкосновение с „противника” разделиха различни социални умения, с превес в изборите за игрите със влизане в противников контакт. **Отборни подвижни игри – без влизане – уменията, посочени за подходящи за развитие в техните условия са упоритост – полагане на усилия при изпълнение на трудни задачи, изпълнение на задължения и отговорности (23%), вяра в собствената ценност (20%), асертивно поведение – умение за отстояване на собствените позиции без агресивност и неуважение (19%). При игрите с влизане в съприкосновение уменията са асертивно поведение – умение за отстояване на справедливостта и честността (45%), емоционална сензитивност – разбиране на емоциите на другия и проява на емпатия (43%), упоритост – полагане на усилия при изпълнение на трудни задачи, задължения и отговорности (43%), заставане на чужда гледна точка и координиране на собствената и чуждата гледна точка (40%).**

От направеното проучване се очертаха следните нови съдържателни характеристики на подвижните игри в игровата двигателна дейност:

Уменията от модела на социалната компетентност, които обединяват неоторборните игри са приемането на различния друг, вяра в собствените сили и ценност и стремеж за успех. Усеждането за собствената стойност е както при неоторборните, така и при някои от отборните игри. При игрите с групови взаимодействия се търси най-много чуждата гледна точка, координиране на поведението и справедливост, отстояване на себе си и уважение на другия, емоционална сензитивност и експресивност, упоритост. Определено има различия в избраните умения между неоторборните и отборните игри (сравнявайки по първите три най-високи резултати), *графика №3*.

С организиращ характер игрите се различават изцяло в първите избори (с най-висок процент от отговорите) на социалните умения, които са подходящи за целенасочена работа. В неоторборните – излизат на преден план социалните умения, които спомагат за личностната идентичност и по-висока самооценка, а при отборните – съчетаването на собствените личностни умения с тези на другите и взаимна подкрепа и разбиране.

Независимо от поставената роля на водач/и в подвижните игри, социалните умения, които са посочени от учителите, се обединяват около това дали игрите са отборни или неоторборни. В неоторборните игри (но с ниски стойности) са предпочетени уменията подкрепящи собствена личност, а в отборните – резултатите натежават (с най-високи стойности в изборите) за кооперирането, общуването, асертивността между участниците, съчетани с отговорност към другите.

Подвижните отборни игри, при които се влиза в съприкосновение с „противник“, обединяват социалните умения асертивност и упоритост. Стойностите на игрите със съприкосновение са значително по-високи, което предполага, че учителите смятат, че тези игри предоставят по-голяма възможност за развиване на социални умения.

Анализът на изследователските резултати дава нова значимост на ролята на игровата двигателна дейност и по-конкретно на подвижните игри в четвърта подготвителна група на детската градина за разширяване на социалния потенциал на физическото възпитание. Разкриването на нови социални аспекти на подвижните игри дава перспективи пред оптимизиране на игровата двигателна дейност в предучилищна възраст и повишаване значението и приноса на физическата култура за хармоничното развитие на личността на децата.

Литература

1. Албрехт, К., „Социалната интелигентност: Новата наука за успеха, изд. „Изток-Запад“, 2006.
2. Ганева, М., Виденова, Ст., „Игри с топка“, изд. „Медицина и физкултура“, 1987.
3. Ганева, З., „Модел за игрова двигателна дейност в подготвителна група на детската градина“, ИК „ФЛАТ“, 2017.
4. Ганева, З., „Физическо възпитание в детската градина и началното училище“, изд. „Флат“, 2017.

5. Ганева, М., „Мини баскетбол“, Бургас, ДП „Г. Кирков“, 1985.
6. Гешев, Михайлов, „Подвижни игри“, изд. „Медицина и физкултура“, София, 1965.
7. Голман, Д., „Новата социална интелигентност“, изд. „Изток-Запад“, 2010.
8. Данчева Р., Ганева, М., Живкова, К., „Спортно-подготвителни упражнения и игри в детската градина“, изд. „Медицина и физкултура“, 1985.
9. Йорданова, Н., „Подвижни и спортно-подготвителни игри“, унив. изд. „Еп. К. Преславски“, 2002.
10. Кавдански, Е., „Подвижни и спортноподготвителни 180 игри“, унив. изд. ЮЗУ, 2016.
11. Костов, К., Кавдански, Е., „Подвижни игри“, унив. изд. ЮЗУ, 1996.
12. Левтерова, Стаматов, Сарийска, Горанова, „Идентичност и социална компетентност“, унив. изд. ПУ, 2013.
13. Попова, Е., Христова, Е., „Теория и методика на физическото възпитание“, унив. изд. „Св. Кл. Охридски“, 1990.
14. Рачев, Кр., колектив, „Физическа подготовка на децата от предучилищна възраст“, изд. „Медицина и физкултура“, 1984.
15. Севев, М., „Подвижни игри“, изд. НСА, 1993.
16. Стаматов, Сарийска, Горанова, Грудева, Претис, Ръководство „Социална компетентност и креативност“, унив. изд. ПУ, 2015.